

بیرقهای دوره ناصری

ظاهری شهاب - ساری

اردیبهشت ماه ۱۳۴۴

دردوره سلطنت ناصرالدینشاه یازده نوع بیرق ازدولتی و ملی و مذهبی رسمیت

داشته بشرح ذیل:

۱- علم مشهور بعلم کاویان- طوق این علم ازطلای مرصع ساخته شده و صورت دواژدها دردوسمت درپنجهای طوری قرار داشت که سرازدهای مزبور بجانب طوق علم بوده وپارچه که این علم رازینت میداد عبارت بود از کیسه ازماهوت سرج وچند سلامه از شال ترمه بالوان مختلف، این علم مخصوص غلامان خاصه کشیکخانه بوده است تا قبل ازسفر عتبات شاه بسال ۱۲۸۷ هجری قمری این علم فقط دارای طوق طلا بوده و سپس تصویر دواژدها را بر آن افزودند و چون کم کم درهرسال برمقدار احجار کریمه و گرانهای آن افزوده میکردند لذا شاه بعد از سفر عتباب دستور داد آنرا از مأمورین کشیکخانه تحویل گرفته و بموزه سلطنتی کاخ گلستان منتقل نمایند و در مواقع لزوم مانند جشن اسب دوانی و یامسافرتهای شاهانه بخراسان و یا آذربایجان از موزه خارج و تحویل کشیکچی باشی نموده و او آنرا تا پایان مراسم جشن و یا مسافرت مورد نظر حفاظت نموده و پس از انقضای تشریفات رسمی مجدداً به خزانه یا موزه سلطنتی عودت میداد.

۲- بیرق فوج پیادما این بیرق عبارت از پرده مربع شکل از حریر بوده و در چهار ضلع آن که از تافته سرخ بود این عبارت نوشته شده بود: بسم الله الرحمن الرحيم انا فتحنا لك فتحاً مبيناً در وسط روی تافته سفید رنگ تصویر شیرو خورشید و بالای خورشید در وسط شکلی لوزی مانند که متنش آبی بود باخط طلائی نوشته شده بود: السلطان ناصرالدینشاه قاجار و در سه طرف پرده این بیرق ریشه کلابتون آونک بوده و طوق آن از نقره و بالای طوق پنجه نقره نصب و در وسط پنجه مزبور جملات لا اله الا الله کنده شده بود.

۳- بیرق توپخانه- این بیرق در سردر عمارات توپخانه نصب میشد و مخصوص توپچی نبوده است. شکل آن عبارت از يك ميل آهنی بارتفاع سه متر بوده است و پرده اش مربع مستطیل، سمت بالا حاشیه ای سبز و طرف پائین حاشیه ای سرخ داشته در وسط روی پارچه سفید رنگ يك سمت شیرو خورشید و در مقابل شیرو خورشید يك ارابه توپ و سه توپچی بحال آماده باش و بالای تصویر ارابه توپ شکل چند عدد گلوله و بالای گلوله ها دو لوله توپ بدون تکر و در اطراف لوله های توپ چند بیرق کوچک آبی که تصویر تاج کیان در وسط این بیرقها نقش شده بود خصوصیات بیرق توپخانه را تشکیل میداد.

۴- بیرق توپچی- چوب این بیرق بارتفاع دو متر و نیم و پرده اش مربع متساوی الاضلاع که دورش دارای حاشیه سبز و در سمت بالای این حاشیه عبارات : بسم الله الرحمن الرحيم و انا فتحنا لك فتحاً مبيناً و سمت پائین عبارت نادعلیا مظهر العجايب و در سمت دیگر مقابل چوب بیرق ، نصر من الله و فتح قريب نوشته و در سه طرف این پرده ریشه کلابتون آونک و روی پارچه آبی رنگ که در وسط بیرق دوخته شده بود شکل توپی که روی تکر سوار است نقش و در پهلوئی آن چند گلوله توپ تصویر گردیده بود. طوق این بیرق عبارت از سه گلوله مدور سوار بر یکدیگر و بالای گلوله ها شکل دو لوله توپ و زوی لوله های توپ شیپور و دو شیر بی خورشید در دو طرف شیپورها طوری تصویر شده بودند که هر کدام شمشیری در دست داشته و

روبروی هم بطرزی قرار گرفته بودند که دستهای شیرها بهم وصل و پایی هر یک از آن شیرها بلوله توپ نصب و جنس این دو شیر و شیپور از برنج مطلا بوده است.

۵- بیرق سوار نظام- و آن عبارت از زبدهٔ بشکل مربع متساوی الاضلاع از حریر بوده، متن آن سفید و سه طرف آن دارای حاشیهٔ آبی رنگ که باریشهٔ کلابتون آونک شده زینت یافته بود در حاشیه بالا، بسم الله الرحمن الرحیم. در حاشیه پائین، انا فتحنا لک- فتحا مینا و در حاشیهٔ جلو، نصر من الله و فتح قریب و در قسمت بالا شکل خورشیدی تصویر گردیده بود که نوری سبزرنگ بر آن می تابید و در تلو لوی این نور عبارت السلطان ناصر الدین شاه قاجار با خط طلائی نوشته شده بود. طوق این بیرق مدور و در سر طوق شکل سرنیزه ای نصب و غالباً این طوق از نقره و بعضی اوقات هم از برنج مطلا ساخته میشد و گاهی هم طوق این بیرق قبه ای بدون سرنیزه بود.

۶- بیرق عزاء- این بیرق در ایام عزاداری و تعزیه خوانی و مخصوصاً در دههٔ اول محرم و یاد رفوت پادشاهی و یابیکی از علمای بزرگ روحانی و پادشاهزادگان و امرای لشکری در بالای ابنیه دولتی نصب میشده است و جز در موقع عزاداری حضرت خامس آل عبا در سایر مواقع نیمه افراشته بود، پرده اش از پارچه ای سیاه رنگ بشکل مربع مستطیل و در وسط آن تصویر شیرو خورشید رسم شده بود.

۷- بیرق سوارهٔ قزاق- این بیرق از پارچه ای بشکل مربع مستطیل با زمینه سفید تشکیل یافته و در وسط آن سه رنگ پارچه دیگر بموازات یکدیگر برنگهای سیاه در قسمت بالا و سبز در قسمت وسط و قرمز در قسمت پائین دوخته شده و در پارچه سبز رنگ وسطی باز هم پارچه سفید رنگ دیگری بشکل بیضی دوخته شده و در آن تصویر شیرو خورشیدی برنگ طلائی رسم گردیده این پارچه های الوان در متن اصلی بیرق که سفید رنگ است طوری قرار گرفته بودند که قسمتهائی از متن در قسمت بالا و پائین سفید مانده و در قسمت متن سفید بالائی این عبارت نوشته شده: ملک ناصر الدین. در قسمت بالای چوب بیرق طوقی مدور از برنج و بالای طوق صفحه ای لوزی شکل نصب شده که حواشی این لوزی آبی کم رنگ و وسط لوزی سفید و در آن علامت شیرو خورشید برنگ

طلائی رسم گردیده و از زیر طوق دوشاله یکی بزرگ و دیگری کوچک برنگ سبز آویخته بوده است.

۸- بیرق رسمی ابنیه دولتی- این بیرق عبارت از پرده مربع شکل سه رنگ سبز و سفید و سرخ تشکیل یافته بود و در قسمت وسط آن که برنگ سفید بوده علامت شیروخورشید رسم گردیده و برای خورشید هم مانند تصویریک زن کیسو و چشم وینی و دهان نقاشی گردیده و در اطراف سرخورشید سر نیزه‌های سرخ نورانی نقش کرده بودند. این بیرق اختصاص داشت به ابنیه و عمارات سلطنتی و سر بازخانه‌ها و بنادر و هر چه متعلق بدولت و سلطنت بوده. و بیرق کشتی پرسپولیس که بامر ناصرالدینشاه خریداری و در دریای جنوب نماینده نیروی دریائی دولت ایران بود نیز از همین جنس بوده است.

۹- بیرق سلطنتی ایران- این بیرق هم مانند بیرق دولتی ایران از سه رنگ سبز و سفید و سرخ تشکیل و در قسمت پارچه سفید رنگ آن علامت شیروخورشید با این تفاوت که برای خورشید دیگر نقش شمایل زن نقاشی نشده و در بالای سرخورشید نشان تاج کیانی رسم شده و پارچه این بیرق بوسیله ریسمانی ابریشمین برنگ آبی از چوب جدا و بر سر چوب بیرق کلوله نوك تیزی از طلا قرار داده بودند.

۱۰- بیرق قاپوق- این بیرق از چوب بلندی با ارتفاع ده متر که در نوك آن قبه نوك تیزی قرار داشت تشکیل میشده، پارچه این بیرق برنگ قرمز و بشکل مثلث بوده است و آنرا در دو مورد محل استفاده قرار میدادند یکی برای مجازات مقصرین محکوم بمرگ و یکی در موقع حرکت اردو برای جنگ و یا مسافرت‌های شاهانه. هنگامیکه میخواستند مقصری را در منظر عام بقتل برسانند آنرا بر روی سکوی مدوری که از آجر ساخته شده بود با ارتفاع یکمتر بودند نصب نموده و آنگاه مقصر اعدای رامی‌آوردند و در پای این بیرق بدست میر غضب میسپردند و او مقصر را دوزانودر پای بیرق نشانیده و دست‌های محکوم را از پشت بسته و چشمانش را هم بادستمال می‌بست و آنگاه سرش را با خنجر و یا شمشیر از بدن جدا نموده و جسدش را برای عبرت ناظرین تا مدت سه روز در آنجا قرار میدادند. بیرق قاپوق در اوایل سلطنت ناصرالدینشاه در وسط میدان توپخانه قدیم جلوسردر عالی قاپو قرار

داشت و بعد از چندی بوسط سبزه میدان و آنگاه بطرف میدان اعدام (میدان محمدیه - یاخیام فعلی) منتقل گردید. بیرق قاپوق را در هنگام اردو کشی و یا مسافرت‌های شاهانه نیز مورد استفاده قرار میداند و هر کجا اردو اطراق مینمود این بیرق در کنار اردو بازار نصب میگردد و زمانی که از جایش برداشته میشد علامت آن بود که اردو باید حرکت نماید.

۱۱- بیرق تعزیه سلطنتی - این بیرق یا علم از روز سوم محرم تا عصر روز عاشورای هر سال مورد استفاده قرار میگرفت. دوستعلیخان معیرالممالک در کتاب یادداشت‌هایی از زندگی ناصرالدینشاه درباره این علم مینویسند، یکی از چیزهای دیدنی حرکت دادن علم شاه بود که روز سوم محرم معمول میگردد، علم مزبور را که پنجه بزرگی از زر ناب بر سرش نصب بود باندرون می‌آوردند تا موقعیکه مهدعلیا مادر شاه زنده بود او متصدی بستن وزینت آن میشد و پس از فوت مهدعلیا انیس الدوله زن سوگلی شاه اینکار را انجام میداد و پس از آنکه علم را با انواع جواهر و جقیقه مرصعی که از زمان نادرشاه مانده بود تزئین و با پارچه‌های گرانها از قبیل طاقه شال و زری‌های قدیمی و غیره می‌آراستند آنرا کنار حوض بزرگ اندرون قراردادند دوستگانی‌های عظیم پراز شربت اطرافش می‌چیدند. زنهای شاه و تمام اهل اندرون که بالغ بر سه هزار تن میشدند بدور علم حلقه می‌بستند و انیس الدوله در پای آن ایستاده شربت میداد. سپس یکی از دخترهای فتحعلیشاه که زنی سالخورده و محترمه بود و شاهزاده خانم‌هاش میگفتند کنار علم آمده نوحه سرائی آغاز مینمود و حضار بدون استثناء بسینه زنی مشغول میشدند پس از ربع ساعت که بدینموال میگذشت نایب السلطنه باندرون آمده علم را حرکت میدادند. امیر کبیر بجلو و اعتماد الحرم و دیگر خواجه سرایان بدنپالش راه افتاده بآداب خاص علم را به تکیه دولت برده در جایگاه خود قرار میدادند. مرحوم غلامحسین خان افضل‌الملک زندگی کرمانی مینویسد در شب عاشورا این علم راقاپوچی باشی بدست گرفته در جلوفراشان سرکاری در تکیه دولت بگردش در آورده و نوحه خوانده و بسینه زنی مینمودند و او گردان نوحه آنها چنین بود:

جان را بقدای شهدا میکنم امشب بر ناصرالدینشاه دعا میکنم امشب

در عصر روز عاشورا که تعزیه تمام میشد فراشباشی علم را به خواجه باشی تحویل و او آنرا بحر مخانه برده و باز مینمودند.